

7. Неживий О. Григір Тютюнник: текстологічна та джерелознавча проблема життя і творчості : монографія / Олексій Неживий. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ ім. Тараса Шевченка», 2010. – 272 с.
8. Тютюнник Г. Бути письменником : щоденники, записники, листи / Григір Тютюнник ; передм., упорядкув. О. Неживого. – Київ : Ярославів Вал, 2011. – 440 с.
9. Франко І. Слово про критику / І. Франко // Франко І. Зібрання творів : у 50 т. Т. 30. – Київ : Наук. думка, 1981. – С. 214–218.
10. Франко І. Из секретів поетичної творчості / І. Франко // Франко І. Зібрання творів : у 50 т. – Т. 31. – Київ : Наук. думка, 1981. – С. 45–119.
11. Шерех Ю. Два стилі літературної критики / Юрій Шерех // Слово і час. – 1992. – № 12. – С. 9–18.
12. Шугай О. «Усе живе – тепле...»: Нове про Григора Тютюнника / Олександр Шугай. – Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 226 с.
13. Якою має бути літературна критика? [Електронний ресурс] / Володимир Панченко, Сергій Руденко, Іван Андрусак, Богдан-Олег Горобчук ; розмовляв Олег Коцарев. – Режим доступу : <https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayinci-chitayte/yakoyu-maie-buti-literaturna-kritika>

Головий Оксана. Епістолярна критика Григора Тютюнника. В статті проаналізовані літературно-критическі рефлексії Григора Тютюнника, зафіксовані в його письмах; при цьому звертається увага на авторські щоденники і записні книжки. Виявлено, що літературна критика Тютюнника ґрунтується на кращих традиціях отечественної критики і виходить за межі «офіційного» літературно-критического дискурсу 1960–1970-х гг. як авторська різноманітність «критики всматривання» (Ю. Шерех). В своїх літературно-критических сужденнях Тютюнник опирається на класическі і новітні методологіческі основи. В окремі письма словно вкрапані професіональні літературні огляди і рецензії.

Ключеві слова: епістолярна літературна критика, літературно-критический дискурс, літературно-критическа методологія, сучасна критика, жанри критики.

Goloviy Oksana. Epistolary Criticism of Grygir Tyutyunnyk. In the article is analyzed the literary and critical reflections of Grygir Tyutyunnyk on the material of his letters, diaries and notebooks. It is revealed that Tyutyunnyk's literary criticism is based on the tradition of national criticism and goes beyond of the «official» literary-critical discourse of the 1960–1970s. Tyutyunnyk's literary criticism is the kind of «criticism of penetration» (Yu. Shereh). Tyutyunnyk's literary-critical judgments are based on classic and modern methodological principles. In some letters are professional literature reviews and critiques.

Key words: epistolary literary criticism, literary-critical discourse, literary methodology, modern criticism, genre of criticism.

Стаття надійшла до редколегії
23.09.2016 р.

УДК. 398.221 (883.3)

Тетяна Данилюк-Терещук

Народна міфологія в естетиці українського романтизму

У статті крізь призму народної демонології розглянуто прозу О. Сомова, М. Гоголя, Г. Квітки-Основ'яненка, П. Куліша, М. Костомарова, О. Стороженка. Романтична концепція сприйняття світу знайшла в їхній творчості наповнення національним матеріалом (теми, сюжети, мотиви, образи). В основі творчої методології – паритетність запозичень та авторських інтерпретацій. Водночас тут йдеться не про наслідування чи копіювання фольклорного фактажу, а про можливість створення романтиками власної оригінальної художньої системи.

Ключові слова: романтизм, проза, фольклористика, фольклоризм, демонологія, образ.

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз досліджень цієї проблеми. Усна поетична творчість в усі епохи дивувала світову культуру своїми образами, мотивами, сюжетами. Та все ж особливий інтерес до народного, що постав у преромантизмі, був умотивований ідеологією романтизму, яка актуалізувала проблеми національно-культурного пробудження. Її західно-європейські адепти (Й. Г. Гердер, брати Я. і В. Грімми, В. Скотт, Ф. Шеллінг), які мали послідовників

і в Україні, пропагували думки про те, що в усному слові збережено «дух народу», його національну самобутність, а література має наблизитися до фольклору й очиститися в його живому джерелі. За слушним спостереженням Р. Кирчіва, українським романтикам, на відміну від їхніх західно-європейських однодумців, не треба було шукати інформації та натхнення поза межами рідного ґрунту, бо «фольклорна стихія була складовою їхнього духовного середовища, ідеології, предмета зацікавлень і занять. Йдучи за покликом романтичної хвилі, їм не треба було налаштовуватися “під фольклор”, а творити в дусі його досвіду, його правди, історизму, демократизму, ідейних і морально-етичних засад, його поетики й естетики. Це усвідомлювали обдаровані українські романтики, і тому невипадково в їхньому доробку так багато яскравих зразків творчого фольклоризму» [8, с. 65].

Особливістю національної літератури означеного періоду є те, що письменники писали одночасно українською й російською мовами або ж лише російською. Очевидно, серед чинників, які спонукали митців до іншомовності, було прагнення привернути увагу до національної літератури, бо ж «мода» на українське охопила не лише Росію, а й Західну Європу ще в перші десятиліття XIX ст. [13, с. 184–204]. Ще І. Франко, міркуючи над концепцією цілісності української літератури та її зв'язками з іншими національними літературами, радив не забувати, що «російська література XIX ст. – це великий мартиролог, в котрім поряд з іменами великоруськими ясніють також малоруські. В руках тієї інтелігенції стає література носієм поступу, сівачем європейських ідей; вона намагається підхоплювати нові теми в Європі і засівати ними рідне поле. Те діялось не тільки з великоруською, а і з малоруською літературою. Щоправда, вона, за прикладом Котляревського, брала спочатку європейський дух, проціджений великоруським цідилком, але невдовзі, однак, а саме по наполеонівських війнах, сама нав'язала прямі і жваві контакти із Західною Європою і стала за формою, мовою і змістом літературою модерною, європейською, в ній чується відлуння тих же принципових питань індивідуального і громадського життя, які хвилюють душу сучасної цивілізованої людини, і вона з власного ґрунту, з рідного народного життя намагається дати їм оригінальну форму і знайти на них оригінальну відповідь» [21, с. 83–84]. Проза О. Сомова, М. Гоголя, П. Куліша, М. Костомарова та ін., попри російськомовність, за тематикою, особливістю світобачення, ціннісними орієнтирами є українською й відображає специфіку національної ментальності. Тому висновки Д. Чижевського про те, що «перші українські романтики були втрачені для української літератури, бо вони писали російською мовою» [22, с. 363], видаються занадто категоричними. Переконливіші тут міркування чеської україністки З. Генік-Березовської, яка доводила, що творчість О. Сомова, М. Гоголя, Х. Купрієнка та ін. тісно пов'язана з українським середовищем, національним фольклором й увиразнює характер «тогочасних культурних тенденцій та суспільної атмосфери» [3, с. 104].

Мета статті – з'ясувати особливості інтерпретації народної демонології в українській романтичній прозі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.

Олітературення фольклорного матеріалу стало початковим етапом у формуванні художньої прози, яка повновладно запанувала в національному письменстві з 30-х років XIX ст. Спостерігаючи за «живою» народною стихією, письменники усвідомлювали її естетичну цінність. Серед численних фольклорних форм поряд із піснями, баладами, думами, казками загальну хвилю захоплення викликало й народне демонологічне оповідання, яке вабило своєю екзотичністю, давало можливість вразити, зацікавити, пострашити й захопити читача та водночас мало завдання практичної моральної науки [23, с. 5].

На українському ґрунті перші художні версії таких оповідань належать О. Сомову (Порфирій Байський), М. Гоголю, Г. Квітці-Основ'яненку, П. Кулішу, М. Костомарову. Навіть більше, кожен із названих вище письменників проявив себе й на ниві фольклористики як заповзятий збирач і записувач народних текстів. Фольклорна стихія відкрила їм особливий світ, у якому демонімікон постав ще й у національному колориті та символіці. Самі автори – українці за походженням – досить часто уточнювали, що їхні тексти – це «малороссийское предание» (О. Сомов), «побасенки пасечника и были рассказаны дьячком» (М. Гоголь), «малороссийские повести» (Г. Квітка-Основ'яненко), «повесть из народных преданий» (П. Куліш), «народная малороссийская легенда» (М. Костомаров). Так, починає формуватися українське романтичне фольклорно-фантастичне оповідання, героями якого стають демонологічні персонажі – чорт, відьма, чарівник, мрець, русалка, змії.

Саме із цим жанром тісно пов'язана творчість засновника нової української прози Г. Квітки-Основ'яненка. Діяльність письменника на ниві української фольклористики добре відома, оскільки

ще сучасники вважали його авторитетним знавцем народної культури. На Квітчині записи як джерело фактажу покликається К. Сементовський у статті «Замечания о праздниках у малороссиян»: «Нехватку материалов мы заполняли замечаниями и собственными наблюдениями, а также сообщениями нам от некоторых любителей малороссийской старины: глубокоуважаемый наш писатель, Г. Ф. Основьяненко, подарил нам заметки о поверьях и обычаях крестьян Харьковской губернии» [15, с. 6]. Цікавими тут видаються й спостереження М. Сумцова, який у статті «Квітка як етнограф» наголошував, що письменник «був одним із найбільших українських етнографів 30 і 40 років, що безпосередньо й уважно вивчає народне життя. Він не видавав своїх записів у формі сирового етнографічного матеріалу; наукового значення таких записів не усвідомлювали в той час, і видання їх було сполучено з великими труднощами. Такі труднощі Квітка обминав, надаючи своїм етнографічним матеріалам літературної форми і втискуючи їх в рамці романтичної фабули» [20, с. 41].

Немислима поза фольклорним контекстом і творчість письменника. Ще М. Костомаров наголошував, що «найкраща похвала Основ'яненку... в тому, що навіть ті, хто нічого не читає, взяли із задоволенням за його повісті, бо в них вперше побачили своє власне в літературі» [10, с. 286]. На думку М. Возняка, творчість Квітки вповні відображала ідеологію романтизму, бо була зорієнтована на «натуру», тобто народне життя у всіх його проявах [2, с. 23]. Простонародний світ для письменника є ідеальним, унормованим, бо тут «люди діють за власними почуттями, розумом, здоровим глуздом» [7, т. 7, с. 158]. Праця, доброчесність, дотримання усталеного звичаю – складники моральності народного життя, а будь-яке відхилення від такої норми розглядається письменником як порушення гармонії світу. Герої Квітчиних оповідань, які не дотримуються традиційної норми, потрапляють у межові ситуації. Нечипір із «Мертвецького великоддя» опиняється серед мерців, бо він п'яниця, який не шанує звичаю й порушує церковний піст. Хома Масляк з оповідання «От тобі і скарб» зневажає чесну працю, нехтує природними для селянина нормами поведінки й готовий закласти душу чортові. «Давно вже я на тебе націлив, приятелю, – говорить Маслякові чорт Юдун, – за те, що ти не робиш так, як у вас дурні роблять. Не дуже хапаєшся того хліба робити, не дуже об господарстві убиваєшся... Не дуже дбаєш тую худобу, а розсилаєш її по скарбам, горілочку вживаєш, з людьми заїдаєшся, жінку товчеш, а за усе сеє ти миліш мені і брата рідного» [7, т. 3, с. 200]. Сотник Забрюха з «Конотопської відьми» вірить у чарівництво й відновлює «дикі» середньовічні закони топлення відьом. Зображуючи моральну деградацію своїх героїв, автор, за посередництвом оповідача з народу Грицька Основ'яненка, ніби застерігає читача від подібних вчинків. Що ж до демонологічних персонажів, то вони є складниками практичної науки: «Добре роби – добре й буде». Отже, демонологічне у Г. Квітки-Основ'яненка стає засобом сатири, «кривим дзеркалом» у відображенні дійсності й використовується автором з дидактичною метою.

До тих, хто перейнявся проблемою національної самобутності українського народу, належав О. Сомов. У праці «О романтической поэзии» (1823) він обґрунтовує необхідність звернення в художній творчості до національних джерел, адже словесність народу – це «промовиста картина його вдачі, звичаїв, способу життя» [18, с. 159]. Письменник одним із перших зосереджує свою увагу на народній демонології, а його тексти часто доповнені етнографічними коментарями. В повісті «Русалка (Малороссийское предание)» він komponує народні сюжети про русалок у розповідь про трагічність та вічність кохання. В оповіданні «Киевские ведьмы» подає не лише яскраву палітру традиційних уявлень про відьом, а й створює особливий психологічний портрет жінки-чаклунки. Мета його «Сказок о кладах» – «собрать сколько можно народных преданий и поверий, распространенных в Малороссии и Украине между простым народом, дабы оные не вовсе были потеряны для будущих археологов и поэтов. И теперь уже многие из них позабыты; другие, по смутным рассказам старых людей, еще удерживаются в памяти простодушных сельских жителей. С распространением просвещения они и вовсе исчезнут. Сочинитель, знакомый с нравами и обычаями тамошнего края, собрал, сколько мог, сих народных рассказов и, не желая составлять из них особого словаря, решил рассеять их в разных повестях. У других просвещенных народов Европы много было писано о таковых предметах: они, у каждого из сих народов, составляют запас для народной поэзии, равно как и для исследований о первобытных нравах и обычаях их предков» [17, с. 203]. Ця доволі розлога цитата з авторських приміток до «Сказок о кладах» висвітлює не лише коло фольклористичних інтересів О. Сомова, а й увиразнює його власний погляд на завдання романтичної літератури. Безумовно, що творче переосмислення фольклорного матеріалу

робить авторський твір неповторним, але й чимало хисту потребує вдале використання власне народних оповідань. Для епохи становлення міфологічної традиції в літературі вже самé збереження традиційного колориту було знаковим.

Дослідники, які в різний час зверталися до вивчення творчості М. Гоголя, суголосні в своїх висновках про те, що письменник був добрим знавцем і носієм фольклору. Про його глибоке зацікавлення українською усною поетичною творчістю свідчить і науковий доробок на ниві фольклористики. Результатом наполегливої праці й своєрідною романтичною дослідницькою концепцією стала стаття «О малороссийских песнях» (1833). Чималий інтерес викликає й Гоголева «Книга всякой всячины», де, з-поміж іншого, є розлогі записи про русалок, мавок, відьом [5]. У листах до рідних та друзів він просить ретельно записувати «описания полного наряда сельского дьячка, от верхнепоплатья до самих сапогов, с поименованием, как это все называлось у самих закоренелых, самих древних, самих наименее переменявшихся малороссиян; равным образом названия платья, носимого нашими крестьянскими девками, до последней ленты;... Еще обстоятельное описание свадьбы, не упуская наималейших подробностей...Еще несколько слов о колядках, о Иване Купале, о русалках. Если есть, кроме того, какие-либо духи или домовые, то о них подробнее, с их названиями и делами; множество носится между простым народом поверий, страшных сказаний, преданий, разных анекдотов и проч... Все это будет для меня чрезвычайно занимательно» [4, т. 6., с. 279–280]. Етнографічні пояснення й словникова стаття супроводжують і збірку «Вечори на хуторі біля Диканьки», у передмові до якої М. Гоголь ніби жартома налаштовує читача на те незвичайне, про що не згадують уголос (таке табу накладається в традиційній народній культурі на привселюдне згадування нечистої сили): «Еще был у нас один рассказчик; но тот (нечего бы к ночи и вспоминать о нем) такие выказывал страшные истории, что волосы ходили по голове. Я нарочно и не помещал их сюда. Еще напугаешь добрых людей так, что пасичника, прости Господи, как чорта все станут бояться. Пусть лучше, как доживу, если даст Бог, до нового году и выпущу другую книжку, тогда можно будет пострашать выходцами с того света и дивами, какие творились в старину в православной стороне нашей» [4, т. 1., с. 35].

У «Сорочинському ярмарку», «Вечорі проти Івана Купала», «Майській ночі, або Утоплений», «Ночі перед Різдвом» народна демонологія подана в контексті обрядових дійств і народного календаря (весілля, Різдво, Купала). У міфосвіті «Вечорів на хуторі біля Диканьки» всі сюжетні колізії розв'язуються завдяки втручання нечистої сили. Грицько із «Сорочинського ярмарку» не одружився б із Параскою без допомоги цигана, у рисах якого вгадується чорт; через Басаврюка дістає «нечисте» багатство Петро з «Вечора проти Івана Купала»; без чорта коваль Вакула з «Ночі перед Різдвом» не здобув би прихильності Оксани; без русалки неможливий шлюб Левка й Ганни з «Майської ночі». Письменицький геній витворив власний колосальний образ «нечистої сили» в повісті «Вій». Отже, М. Гоголь став зачинателем традиції екзотичного фольклорно-фантастичного оповідання.

Успішна презентація української теми в прозових жанрах (оповідання, повість) і «мода» на народне демонологічне оповідання надихнули письменників нового десятиліття. На початку 40-х років XIX ст. опубліковано російськомовні фольклорно-етнографічні оповідання П. Куліша. Дослідники переконливо доводять, що їхні ідейно-естетичні витоки – у фольклористичних захопленнях автора: цілеспрямоване видання й активна популяризація перлин українського фольклору стимулювали художнє дослідження стану душі цього ж народу [6; 14]. Показовими й зразковими для свого часу стали «Записки о Южной Руси» (1856–1857). Пояснюючи причини, які спонукали його взятися до праці, П. Куліш писав: «С некоторого времени в образованном классе Северно-Русского населения пробудилось особенное желание узнать поближе Малороссию, или Южную Русь, эту богатую дарами природы и историческими воспоминаниями страну, о которой так много говорят и пишут. С другой стороны, уроженцы Малороссии начали чувствовать живее прежнего жажду самопознания, которая выражается множеством книг по предмету местной истории и этнографии, изданных в последнее время в Киеве, Одессе, Харькове и других Южно-Русских городах» [12, с. V].

Об'єднавши багатство різножанрових фольклорних текстів в «энциклопедию разнообразных сведений о народе, говорящем языком Южно-Русским» [12, с.V–VI], П. Куліш з особливою ретельністю коментує розділи, присвячені народним віруванням. За його спостереженнями, вони дають ключ до розв'язання цілого ряду питань, пов'язаних із давнім світоглядом і міфологією, зберігають мотиви давньоукраїнських космогонічних міфів. Тут широко представлено образну систему народної демонології. У першому томі дослідник уміщує добірку переказів про померлі душі, а в

примітках зазначає: «Я собрал грациознейшие черты этих рассказов в последовательную повесть о загробной жизни, и таким образом предлагаемая статья получила некоторую обработку, которой обыкновенно нет в нерифмованных созданиях народной фантазии. Надеюсь, однако же, что моя компиляция сделана в духе народной поэзии, и не уменьшила цены игры необразованного воображения» [12, с. 304]. У розділі «Сказки и сказочники» з другого тому П. Куліш зосереджується на віруваннях у вовкулаку, відьму, чорта. Систему народних поглядів на відьомство дослідник розгортає в «Рассказах о ведьмах», починаючи від розмежування чаклунок на «родимих» та «вчених» і завершуючи берегами від них [12, с. 36–44]. За точною увагою В. Івашкова, апробацію манери оповіді, яка так живо представляє фольклорний фактаж у «Записках», П. Куліш випробував ще у своїх ранніх оповіданнях: «О том, от чего в местечке Воронежех высох Пешевцов став», «О том, что случилось с козаком Бордюгом на Зеленой неделе», «Коваль Захарко» і повісті «Огненный змей» [6, с. 36]. Фольклорно-фантастичні твори П. Куліша – це ще й притчі, у яких автор опрацьовує «тему гріха». Порушити народний, усталений віками звичай означає накликає на себе гріх. Тому головні герої Кулішевих оповідань, які відступають від норм народної моралі, порушують християнські заборони, приречені на спокуту або й загибель. Маруся та Іван з «Огненного змея» відступили від благочестивого наміру – порушили обітницю посту й почали женихання в паломницькій подорожі («недоброе начало худой имеет и конец!»); козак Бурдюг з оповідання «О том, что случилось с козаком Бордюгом на Зеленой неделе» працює у свято, чим і наражає себе на зустріч із чортом. Наталка, головна героїня оповідання «О том, от чего в местечке Воронежех высох Пешевцов став», так тужила за своїм чоловіком-чумаком, що стривожила його душу. «А если две души затоскуют в разлуке, – пояснює ворожка до якої звернулася Наталчина свекруха, – то та душа, которая горячее любит и сильнее тоскует, перекликает к себе другую. Ох, тогда редко проходит без беды: душа и мертвого, и живого человека не любит, чтоб ее вызывали» [11, с. 213]. Міфологічні сюжети в ранніх творах письменника виконують як естетичну, так і дидактичну функції: тут усе одночасно і таємниче, і повчальне. Образна система (чорт, огненный змії, ворожка, русалка) оповідань П. Куліша лише підтверджує, що його мистецькі пошуки вповні суголосні з творчістю романтиків.

До художнього потрактування народноміфологічних сюжетів удається М. Костомаров. Як учений він спробував систематизувати фольклорний фактаж у праці «Слов'янська міфологія» та як письменник-романтик підтвердив його культуротворчу цінність, наголошуючи, що українське письменство розвинулось із «власного джерела народності і національності» [10, с. 281]. Завдання письменника полягає у створенні цілісності художньої картини. «Писатель, – переконаний М. Костомаров, – воспринимает переданное ему народом и возвращает ему от него взятое полным и сознательным; неправильным отрывистым частицам сообщает целость, собирает рассыпанные перлы и создает из них художественные ожирелье» [10, с. 287]. У полі зору прозаїка – людина з її душевними суперечностями. Мотив народної легенди про те, як чорт підмовив бідного чоловіка на злочин задля збагачення, став основою його першого українського прозового твору «Сорок літ» (1840). У підзаголовку автор наголошує, що це «українська мирянська казка». Власне, на таку жанрову приналежність указують і традиційний зачин («Були собі парубок і дівка»), і сатирично-іронічне зображення негативних персонажів (Придибалка, Семен Швець, Мосій Коваль, молодичя). На жаль, цілісний текст україномовної повісті не зберігся, уцілів лише її перший розділ, скопійований видавцем альманаху «Сніп» О. Корсуном. Проте до цього сюжету М. Костомаров повернувся в російськомовній версії: «Сорок лет. Народная малороссийская легенда» (1876). На думку В. Смілянської, це «цілком новий твір, написаний на спільний з ранньою українською прозою фабульний мотив» [16, с. 30]. У центрі уваги автора – людина, котра через певні життєві обставини вчинила злочин – убивство. Від злочину до покарання має минути сорок літ. Для автора важливо показати, як живе герой усі ці роки. У нього є все: сім'я, авторитетне ім'я, гроші. Та раз у раз неспокій, згадка про смертний гріх бентежать його душу. Трохим сорок літ чекає покарання, але «кара не прийшла. «Не знал он и не уразумел, что началом обещанной кары было его многолетнее земное благополучие, а ее завершением – потеря Бога» [9, с. 407]. Примітно, що оцінку вчинків головного героя М. Костомаров визначає у межах опозицій: бідність – багатство, гріх – спокута, добро – зло, Бог – диявол. Своєрідним утіленням людських вад, гріховності, зла стає образ Придибалки. Через характеристику «лукавого в людській подобі» з'являється оцінка вчинків героя. Письменник звертається до народних уявлень про злого духа, який опановує людину й вона стає виконавцем його волі. Зустріч Трохима й Придибалки відбувається в той момент, коли хлопець

вирішує вкоротити собі віку. За народною традицією, уже сама думка про самогубство – гріх, а душа такої людини – власність чорта. Отож, трансформуючи мотив про одвічну боротьбу Бога та диявола, автор зауважує, що порушення моральних устоїв робить людину одвічним полоненим «нечистої сили». Очевидно, що фольклоризм М. Костомарова – це глибокий творчий синтез народної легенди з чітким підпорядкуванням її авторській ідейно-художній меті.

Своїми знаннями українського фольклору скористався М. Костомаров і в оповіданні «Дитяча могила». Тут знайшли відображення уявлення про те, що «чорти охороняють закладі скарби» [9].

Своєрідним явищем в українському красному письменстві є романтична проза О. Стороженка. Творчість цього митця продовжує традицію літературного опрацювання фольклорних сюжетів. Оповідання «Се така баба, що чорт їй на махових вилах чоботи оддав», «Жонатий чорт», «Закоханий чорт», «Чортова корчма» та інші демонструють неабияке зацікавлення автора народною демонологією [19]. Зберігаючи фольклорно-фантастичний елемент, О. Стороженко опрацьовує й історичну тематику. Насамперед його захоплюють яскраві події минулого, можливість крізь призму міфологічного розкрити реальне й навпаки: поряд із чортом чи відьмою тут завжди діє запорожець-характерник, який і на полі бою герой, і чортові приятель, і відьмі християнську душу поверне. Отже, фольклоризм О. Стороженка полягає в ускладненні сюжетів про «нечисту силу», в несподіваній контамінації мотивів народної казки, легенди та демонологічного оповідання.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Синтез фольклорного матеріалу та літературної традиції, безперечно, був конструктивним. Демонологічні сюжети та мотиви стали вдячним джерелом для художньої фантастики. З одного боку, це спонукало письменників до філософського осмислення давніх світоглядних уявлень народу, а з іншого – давало змогу популяризувати «живі» народні оповіді, повір'я, легенди, казки. Помітні тут і впливи західноєвропейської романтичної традиції з її тяжінням до демонічного, таємничого, із протиставленням божественного й диявольського, світлого та темного. Демонологічні мотиви допомагають митцям створити атмосферу умовного й протиставити її буденності. У художній прозі доби романтизму помітне й вибіркоче ставлення до фольклорного матеріалу. Можемо говорити про певну стійку групу демонологічних мотивів, серед яких найпопулярнішими є історії про русалок, відьом, чортів, мерців. Опрацювання фольклорних зразків спонукає романтиків до створення в народному дусі сюжетно самостійних оповідань. Народна міфологія входить у літературний твір як своєрідна символічна система. На перший план виступає людина з її почуттями, переживаннями, внутрішнім світом, страхами, бажаннями, вадами. Отже, серед основних аспектів взаємодії фольклорно-міфологічного матеріалу та романтичної прози визначаємо такі: 1) національна література, орієнтована на загальноєвропейську «моду» на демонологічні сюжети, залучає до художнього осмислення мотиви про нечисту силу; 2) письменники відтворюють такі пласти духовної культури, де ще присутні елементи міфологічного світогляду; 3) романтики-прозаїки апелюють до загальновідомих (упізнаваних) фольклорних мотивів; 4) народноміфологічні мотиви збагачують літературу універсальними образами-символами; 5) інтерпретація фольклорного матеріалу дає змогу романтикам створити систему власних міфологем.

Джерела та література

1. Білецький О. І. Шляхи розвитку дожовтневого українського літературознавства / О. І. Білецький // Білецький О. І. Від давнини до сучасності : вибр. твори : в 2 т. – Т. 2. / [передм. М. Гудзія]. – Київ : Держлітвидав УРСР, 1960. – 503 с.
2. Возняк М. Григорій Квітка-Основ'яненко. Життя і творчість / М. Возняк. – Київ : Держлітвидав, 1946. – 94 с.
3. Генік-Березовська З. Грані культур. Бароко. Романтизм. Модернізм / З. Генік-Березовська ; пер. Г. Сиваченко ; упорядкування та прим. М. Коцюбинська, Г. Сиваченко. – Київ : Гелікон, 2000. – 368 с. – (Українська модерна література).
4. Гоголь Н. Собрание сочинений : в 6 т. – Т. 1, 6. / Н. В. Гоголь ; ред. С. И. Машинский. – М. : Гос. изд. худ. лит., 1959.
5. Гоголь Н. Книга всякой всячины [Электронный ресурс] / Н. Гоголь. – Режим доступа : [http://librebook.ru/n_v_gogol_nabroski_konspekty_plany/vol6/8].
6. Івашків В. Художня, літературознавча і фольклористична парадигма ранньої творчості Пантелеймона Куліша / В. Івашків. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. – 448 с.
7. Квітка-Основ'яненко Г. Ф. Зібрання творів : у 7 т. – Т. 3, 7. / Г. Ф. Квітка-Основ'яненко. – Київ : Наук. думка, 1981.

8. Кирчів Р. Концепт «преромантична і романтична фольклористика» / Р. Кирчів // Міфологія і фольклор : загальноукр. наук.-освіт. журн. – 2014. – № 3–4. – С. 55–72.
9. Костомаров М. Твори : в 2 т. – Т. 2 : Повісті / М. Костомаров ; упорядкування, передм. та приміт. В. Л. Смілянської. – Київ : Дніпро, 1990. – 780 с.
10. Костомаров Н. Обзор сочинений, писанных на малороссийском языке / Н. Костомаров // Слов'янська міфологія : вибр. праці з фольклористики й літературознавства / упорядкування, приміт. І. П. Бетко, А. М. Полотай ; вступ. ст. М. Т. Яценка. – Київ : Либідь, 1994. – С. 280–297.
11. Кулиш П. О том, от чего в местечке Воронежехе высох Пешевцов став / П. Кулиш // Киевлянин на 1840 год. / Издал Михаил Максимович. – Киев, 1840. – Книга первая.
12. Кулиш П. Записки о Южной Руси : в 2 т. / сост. и изд. П. Кулиша. – Киев : Днипро – (Репринт. изд. 1856–1857 гг.).
13. Наливайко Д. Західноєвропейська україніка початку XIX ст. / Д. Наливайко // Компаративістика й історія літератури. – Харків : Акта, 2007. – 423 с.
14. Петров В. Етнографічне оповідання П. Куліша / В. Петров // Куліш П. Твори : в 5 т. Т. 1. / ред. О. Дорошкевич. – Харків ; Київ : Держ. вид. України, 1930. – С. 121–132.
15. Сементовский К. Замечания о праздниках у малороссиян / К. Сементовский // Маяк. – 1843. – Т. 11., кн. 21–22. – С. 1–43.
16. Смілянська В. Л. Літературна творчість Миколи Костомарова / В. Л. Смілянська // Костомаров М. Твори : в 2 т. – Т. 1 : Поезії. Драми. Оповідання / упорядкування, передм. та приміт. В. Л. Смілянської. – Київ : Дніпро, 1990. – 538 с.
17. Сомов О. М. Купалов вечер : избр. произведения / Орест Сомов ; [сост., предисл., примеч. З. В. Кирилук]. – Киев : Днипро, 1991. – 558 с.
18. Сомов О. М. О романтической поэзии / О. М. Сомов // «Их вечен с вольностью союз». Литературная критика и публицистика декабристов / [сост. С. С. Волка]. – М. : Современник, 1983. – С. 158–173.
19. Стороженко О. Марко Проклятий : повість, оповідання / О. Стороженко ; [упорядкування, передм. та приміт. П. Хропка]. – Київ : Дніпро, 1989. – 623 с.
20. Сумцов Н. Г. Ф. Квитка как этнограф / Н. Г. Сумцов // Киевская старина. – 1894. – № 8. – С. 41.
21. Франко І. Українсько-руська (малоруська) література І. Франко // Зібрання творів : у 50 т. – Т. 41. – Київ : Наук. думка, 1984.
22. Чижевський Д. Історія української літератури / Д. Чижевський – Тернопіль : Феміна, 1994. – 480 с.
23. Шевчук В. У світі фантазій українського народу / В. Шевчук // Огненний змії : фантастичні твори українських письменників XIX ст. / упорядкування Ю. П. Винничука ; передмова В. О. Шевчука. – Київ : Молодь, 1990. – 288 с.

Данилюк-Терещук Тат'яна. Народная мифология в эстетике украинского романтизма. В статье сквозь призму народной демонологии рассматривается проза О. Сомова, Н. Гоголя, Г. Квитки-Основьяненко, П. Кулиша, Н. Костомарова, А. Стороженко. Романтическая концепция восприятия мира в их творчестве выражена национальным материалом (темы, сюжеты, мотивы, образы). В основе творческой методологии – паритетность заимствований и авторских интерпретаций. В то же время речь идет не о подражании или копировании фольклорного фактажа, а о возможности создания романтиками собственной оригинальной художественной системы.

Ключевые слова: романтизм, проза, фольклористика, фольклоризм, демонология, образ.

Danyliuk-Tereshchuk Tetiana. Folk Mythology in the Aesthetics Ukrainian Romanticism. The article deals with the prose of O. Somov, M. Hohol, N. Kvitka-Osnovyanenko, P. Kulish, M. Kostomarov and O. Storozhenko through the prism of the folk demonology. Romantic conception of the world perception in their works has been fulfilled with the national material (themes, plots, motives, images). The methodology is based upon the parity of compilation and original authors' interpretations. In the same time it does not mean following or borrowing the folkloric facts, but defines the opportunities for the Romantic period writers to create their own original systems.

Key words: romanticism, prose, folklore studies, folkloristic, demonology, image.

Стаття надійшла до редколегії
14.09.2016 р.